

SADAKA-İ FITİR VAROLUŞ SADAKASI

عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِصَدَقَةِ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ تَنْزَلَ الزَّكَاةُ،
فَلَمَّا نَزَلَتِ الزَّكَاةُ لَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا وَنَحْنُ نَفْعَلُهُ.

Kays b. Sa'd anlatıyor: “Resûlullah (sav) zekât emri indirilmeden önce bize fitir sadakasını vermemizi emretti. Sonra zekât emri inince bize (fitir sadakasını) ne emretti ne de bizi (bu sadakayı vermekten) menetti. Biz de fitir sadakası vermeye devam ediyoruz.”

(N2509 Nesâi, Zekât, 35; İM1828 İbn Mâce, Zekât, 21)

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ... ثُمَّ قَالَ: «أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى أَبْوَابِ الْخَيْرِ: الصَّوْمُ جُنَّةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، وَصَلَاةُ الرَّجُلِ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ» قَالَ: ثُمَّ تَلَا ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ حَتَّى بَلَغَ ﴿يَعْمَلُونَ﴾...

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ، مَنْ آدَاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ، وَمَنْ آدَاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ، وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى، وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، وَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ.

Muâz b. Cebel anlatıyor: “Hz. Peygamber (sav) ile bir yolculuktaydım...
Sonra (Allah Resûlü) şöyle buyurdu: ‘Sana hayır kapılarını bildireyim mi?
Oruç bir kalkandır. Sadaka suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları söndürür. Ve
(hayır kapılarından) biri de kişinin gece kalkıp namaz kılmasıdır.’ Ardından,
‘Onlar, korkarak ve ümit ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından
kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar.
Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz
aydınlıklarını bilemez.’ (Secde, 32/16-17) âyetlerini okudu...”

(T2616 Tirmizî, İmân, 8)

İbn Abbâs şöyle demiştir: “Resûlullah (sav) hem oruçluyu (işlediği)
faydasız fiillerden ve (söylediği) kötü sözlerden temizlemek, hem de
fakirlere gıda (temin etmek) üzere fitır zekâtını farz kıldı. Artık kim bunu
bayram namazından önce öderse, o makbul bir zekâttır. Kim de bunu
bayram namazından sonra öderse, o sadakalardan bir sadakadır.”

(D1609 Ebü Dâvûd, Zekât, 18; İM1827 İbn Mâce, Zekât, 21)

İbn Ömer (ra) şöyle demiştir: “Allah Resûlü (sav) fitır zekâtını köle-hür,
erkek-kadın ve küçük-büyük bütün Müslümanlara bir sa’ hurma yahut
bir sa’ arpa miktarı farz kıldı. Ve bunun, insanlar bayram namazına
çıkmadan önce verilmesini emretti.”

(B1503 Buhârî, Zekât, 70)

K

ıble'nin Mescid-i Aksâ'dan Kâbe-i Muazzama istikametine çevrilmesinden bir ay sonra, takriben hicretin on sekizinci ayı başlarında Ramazan orucu farz oldu. Hz. Peygamber (sav) o sene Müslümanlara fitır zekâtı vermelerini emretti. O zaman (aynî/nakdî mallardan alınacak olan) zekât emri henüz gelmemişti.¹ Allah Resûlü'nün en yakın hizmetkârlarından olan, dehasıyla ve cömertliğiyle meşhur Medineli sahâbî Kays b. Sa'd b. Ubâde,² fitır sadakasının tarihi konusunda bizlere şu bilgiyi aktarmaktadır: “Biz Âşûrâ günü oruç tutar ve fitır zekâtımızı da verirdik. Nihayet Ramazan ayı (orucu) (ile ilgili âyetler) nâzil oldu ve zekât emri geldi. Ancak fitır zekâtı konusunda bir emir veya yasak gelmedi. Biz de fitrelerimizi vermeye devam ettik.”³ Yine Kays'ın, “Resûlullah (sav) zekâtı emreden âyetler indirilmeden önce bize fitır sadakasını vermemizi emretti. Sonra zekâtı emreden âyetler inince bize (fitır sadakasını) ne emretti ne de bizi (bu sadakayı vermekten) menetti. Biz de fitır sadakası vermeye devam ediyoruz.” dediği nakledilmektedir.⁴

İslâm, insan hayatını düzenleyen birçok esaslar getirmiştir. Bunların en önemlisi insanlar arasında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma kültürünü yerleştirmeye yönelik getirdiği hükümlerdir. Zekât ve sadaka toplumun farklı kesimleri arasında köprü kuran, fertler arası duygusal gerilimi engelleyen, sosyal barış ve huzuru temin eden çok önemli bir dinî yükümlülüktür. Bu bakımdan dilimize “fitre” olarak yerleşen fitır sadakasının Ramazan Bayramı öncesinde yerine getirilmesi istenen malî bir ibadet olması manidardır.

“Fıtrat” kelimesinin, yarmak, ikiye ayırmak, kesmek, yaratmak, icat etmek mânâlarına geldiği⁵ dikkate alınırsa “fitır sadakası” ifadesinde şu iki mânâ ön plana çıkmaktadır. Birincisi; fitır, “oruç bozma” veya “Ramazan'ın sona ermesi” anlamlarında kullanıldığı için bu sadakaya fitır sadakası denmektedir. Nitekim Basralı âlim Hasan-ı Basrî'nin aktardığına göre sahâbeden Abdullah b. Abbâs Basra'da vali iken Ramazan'ın sonunda yaptığı bir konuşmasında Müslümanlara hitaben, “Orucunuzun zekâtı olan fitrenizi veriniz.” demiştir.⁶ Diğer yandan; fıtratın, kişinin yaratıldığı

¹ST7 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 248.

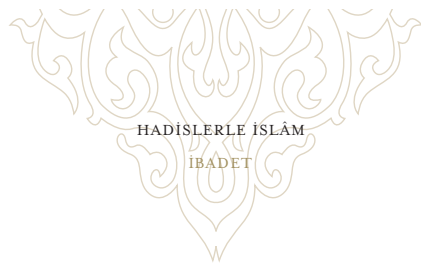
²İBS608 İbn Abdülber, *İstîâb*, 608.

³N2508 Nesâi, *Zekât*, 35.

⁴N2509 Nesâi, *Zekât*, 35; İM1828 İbn Mâce, *Zekât*, 21.

⁵LA38/3432 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XXXVIII, 3432.

⁶N2510 Nesâi, *Zekât*, 36; HM3291 İbn Hanbel, I, 351.

tabiatı ve özünü ifade etmesine paralel olarak “can veya baş zekâtı/sadakası” anlamında (sadakâtü'n-nüfûs) kullanıldığı için bu isim verilmiştir.⁷ Bu bakımdan fitır sadakası, kişinin, hem kendisinin hem de velâyeti altındaki kilerin canını bağışladığı için Allah'a bir şükran borcunu ifade etmektedir. Bu sadaka, hadis kaynaklarımızda daha çok “fitır sadakası”⁸ “fitır zekâtı”⁹ “oruç zekâtı”¹⁰ ve “Ramazan sadakası”¹¹ şeklinde geçmektedir

Şüphesiz ki Ramazan'da mânevî bir iklimin oluşmasını sağlayan şey, bu ayda yapılan taat ve ibadetlerin yoğunluğudur. Oruç ve namaz gibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma da bu ibadetlerin bir parçasıdır. Bu yüzden Ramazan, müminin sadece bedenen değil malı ile de kul olmasının gereğini yerine getirdiği bir aydır. Abdullah b. Abbâs, Hz. Peygamber'i (sav) insanların en cömerdi olarak nitelerken, onun cömertliğin zirvesinde olduğu zamanın ise Ramazan ayı olduğunu belirtmektedir.¹² Ramazan'ın mânevî atmosferini oluşturan oruç, namaz ve sadaka, bir hadiste “hayır kapıları” olarak ifade edilmiştir. Muâz b. Cebel'in anlattığına göre, Hz. Peygamber (sav) bir yolculuk esnasında kendisine, “*Sana hayır kapılarını bildireyim mi? Oruç bir kalkandır. Sadaka suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları söndürür. Ve (hayır kapılarından) biri de kişinin gece kalkıp namaz kılmasıdır.*” buyurmuş ve ardından, “*Onlar, korkarak ve ümit ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar. Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez.*”¹³ âyetlerini okumuştur.¹⁴ Efendimizin (sav) benzer bir nasihati Rıdvan Biati ashâbından Medineli Kâ'b b. Ücre el-Ensârî'ye de yaptığı rivayet edilmektedir.¹⁵

Fıtır sadakasının yıllık oluşu, Ramazan ayı gibi insanların ibadete yoğunlaştığı, ruhanî hayata daha da özen gösterdiği bir zamanda ödenmesi son derece anlamlıdır. Fıtır sadakası, gündüzü oruçla, gecesi namazla ihya edilen Ramazan ayının bereketidir. Oruç ile bedenini arındıran Müslüman, fıtır sadakası ile de bayrama erişmenin şükrünü eda eder. İbn Abbâs'tan rivayet edilen bir hadis, hem fıtır sadakasının hikmeti hem de ne zaman ödeneceği konusunda bizleri aydınlatmaktadır: “Resûlullah (sav) hem oruçluyu (işlediği) faydasız fiillerden ve (söylediği) kötü sözlerden temizlemek, hem de fakirlere gıda (temin etmek) üzere fıtır zekâtını farz kıldı. Artık kim bunu bayram namazından önce öderse, o makbul bir zekâttır. Kim de bunu bayram namazından sonra öderse, o sadakalardan bir sadakadır.”¹⁶

⁷ AU9/153 Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IX, 153.

⁸ B1511 Buhârî, Zekât, 77; M2276 Müslim, Zekât, 10.

⁹ B1503 Buhârî, Zekât, 70; M2278-79 Müslim, Zekât, 12-13.

¹⁰ N2510 Nesâî, Zekât, 36.

¹¹ HM3291 İbn Hanbel, I, 351.

¹² B6 Buhârî, Bed'ül-vahy, 1. ¹³ Secde, 32/16-17.

¹⁴ T2616 Tirmizî, İmân, 8.

¹⁵ T614 Tirmizî, Cum'a, 79; HM15358 İbn Hanbel, III, 399.

¹⁶ D1609 Ebû Dâvûd, Zekât, 18; İM1827 İbn Mâce, Zekât, 21.

Fıtır sadakalarının bayramdan önce verilmesi istenmektedir. Böylece fakir Müslümanların yiyecek ve giyecek gibi bayram ihtiyaçları giderilmiş ve onlara bayram sevinci tattırılmış olacaktır. Fakirler bu sayede bayrama hazırlıklı girecek, bayramda kendilerini yalnız ve garip hissetmeyeceklerdir. Abdullah b. Ömer, Allah Resül'ünün (sav) ashâbına fıtır sadakasından yedirmedikçe Ramazan Bayramı günü (bayram namazına) çıkmadığını nakletmektedir.¹⁷

Ramazan ayının son günü güneşin batması Ramazan ayının bitmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla fıtır sadakasının –Peygamberimizin uygulamasına binaen– bayram namazına gitmeden önce verilmesi müstehaptır. Bununla birlikte bilginler, yine Hz. Peygamber'in hadislerinde ifade edilen yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla uygun olarak fitrenin bayramdan bir iki gün önce verilmesini teşvik etmişlerdir. Fitrenin bayramın birinci gününden sonraya bırakılması ise caiz değildir. Ancak zamanında ödenmemiş olmasından dolayı fitre yükümlülüğü sona ermez,¹⁸ her hâlükârda er ya da geç ödenmesi gerekir.

Fıtır sadakasının temel hikmetlerinden birisi, Ramazan ayını idrak eden ve oruç tutan müminin bu ayın mânevî bereketinden azamî derecede istifade etmesini sağlamaktır. Müminin, hac ve umre gibi uzun süren meşakkatli ibadetlerde olduğu gibi Ramazan ayında da, ibadetin kemalini zedeleyecek birtakım davranışlarda bulunması muhtemeldir. Böyle durumlarda malî kefaretlere devreye girer ve o hatalar telâfi edilir. Bu şekilde ibadet kusurlardan arınmış olur. İşte bu hadis, fıtır sadakasının bu fonksiyonuna işaret etmektedir. Şayet mümin, Ramazan ayının gecesinde veya gündüzünde bu ayın saygınlığına halel getirecek birtakım kötü söz veya davranışlar sarf etmişse, verdiği fıtır sadakası sayesinde bu hatalardan ve günahlardan arınacaktır. Elbette nihaî olarak fıtır sadakasının teşriinde, özellikle bayram günlerinde fakirlerin ihtiyaçlarını giderme maksadının gözetildiğini unutmamak gerekir. Yani fıtır sadakası bir taraftan veren açısından bir arınma vesilesi olmalı, diğer taraftan alan kişinin maddî bir ihtiyacını gidermelidir.

Fıtır sadakasının hangi mallardan verileceği ilmihal kitaplarında detaylıca anlatılmaktadır. Türkçemizde daha çok “fitre” olarak ifade edilen bu sadakanın Hz. Peygamber (sav) döneminde toplumun en çok kullandığı ihtiyaç ürünlerinden verildiğini görüyoruz. İbn Ömer'den nakledildiğine göre, Resülullah (sav) fıtır sadakasını köle-hür, erkek-kadın ve küçük-büyük bütün Müslümanlara hurmadan bir sâ' (sa', bir hacim ölçüsü birimi

¹⁷ İM1755 İbn Mâce, Sıyâm, 49.

¹⁸ TDV İlmihal, I, 506.

olup yaklaşık 2.75 litreye tekabül eder) yahut arpadan bir sâ' miktarı farz kılmış ve bu sadakanın insanların bayram namazına çıkmasından önce verilmesini emretmiştir.¹⁹

Temel ihtiyaç maddelerinin zamanla değişkenlik arz edebileceği muhakkaktır. Bu durumda fitır sadakasını hadiste yer alan hurma ve arpa gibi ürünlerle sınırlamak doğru değildir. Nitekim başka rivayetlere göre sahâbilerin değişik mahsullerden de fitır sadakası verdiklerini görmekteyiz. Ebû Saîd el-Hudrî şöyle söylüyor: “Biz fitır sadakasını; buğday, arpa, hurma, keş/çökelek veya kuru üzümden Hz. Peygamber'in sa'ı (ölçeği) ile bir sa' verirdik.”²⁰ Bir başka rivayette Ebû Saîd el-Hudrî, “Yediklerimiz de zaten arpa, kuru üzüm, keş ve hurma idi.”²¹ ilâvesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Efendimiz (sav), ekonomik şartları ve çevresel faktörleri gözeteerek fitır sadakasını, insanların ellerinde bulunan temel yiyecek maddelerinden vermelerini istemiştir.

Fıtır sadakası aynî olarak verilebilir. Daha doğru bir deyişle, Hz. Peygamber zamanında öyle verilirdi. Ülkemizde de bu böyledir. Cebinde nakit parası olmayan bir çiftçi elbette para veremez. Ama aynı şahıs harmanının başında bir ölçek fındık, kuru fasulye, nohut, buğday, arpa, kuru üzüm gibi mahsullerden daha rahat ve bolca verebilir. Bu noktada herkesin elinde bulunan maldan bu sadakayı vermesi bakımından önemlidir. Bir Müslüman eğer kuru üzüm sergisi başında ise ondan un veya hurma ile fitır sadakası istemek, ona zorluk çıkarmaktır. Ayrıca fitır sadakasının nihaî maksadını düşündüğümüzde, günümüzde bu sadakanın sadece hadiste ifade edilen yiyecek maddelerinden verilmesi gerektiği sonucunu çıkarmak yanlıştır. O dönemde bir fakirin bir ölçek hurma veya buğday ile önemli bir ihtiyacını karşıladığı göz önüne alınırsa, buradaki temel maksadın bir kişinin bir günlük yiyeceğini sağlamak olduğu anlaşılacaktır. Bu ihtiyacın nakit para ile karşılanması da mümkündür. Nitekim ülkemizdeki uygulamalar bu yöndedir. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, günlük ihtiyacın tespiti yapılırken fitreyi alanın değil, verenin hayat standardı esas alınmalıdır. Nitekim Kur'an'da yemin kefareti belirleyen âyette, “Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hâllisinden on fakire yedirmek.”²² şeklinde bir ölçü ifade edilmektedir. Bu âyet, fakire ikramda bulunurken nasıl bir kıstas tayin edilmesi gerektiği konusunda bizlere ışık tutmaktadır.

Dinimizde insanın yararlanması için, görünüşte sanki dinî ve dünyevî ayrımı yapılabilecek tarzda, vergiler, hayırlar, yardımlar ve mal ile ilgili

¹⁹ Buhârî, Zekât, 70.

²⁰ B1506 Buhârî, Zekât, 73.

²¹ B1510 Buhârî, Zekât, 76.

²² Mâide, 5/89.

“elden tutma”lar öngörölmüştür. İyi düşünölünce hepsine birden “dinî ve aynı zamanda dünyevî” demek mümkündür. Ama hepsinde ortak nokta insanların ondan faydalanması ve Allah’ın hoşnut kılınması hususudur. Dolayısıyla fitır sadakasında da hedefin, Allah’ın rızası ve insanların yararı olduğu görülecektir. Bu sadakanın tezkiye yönü de diğer ibadetler gibi, kula yönelik bir yardım ve istifade olsa gerektir.

Fıtır sadakası, günümüzde Müslümanlar arasında titizlikle riayet edilen malî bir ibadettir. Bunda miktarının az olmasının da etkisi olabilir. Bu yüzden fitrenin miktarının çok az olduğu yönündeki birtakım yorumlar ihtiyatla karşılanmalıdır. Dinî otoritelerce her yıl takdir edilen miktar elbette az nüfuslu aileler için düşük bir meblağdır. Ancak fıtır sadakasının miktarı arttırıldığında kalabalık ailelerin bu ibadeti yerine getirmelerinde ciddi sıkıntılar yaşayacakları da unutulmamalıdır. Diğer yandan zengin ülkeler için sünnet ile belirlenen fıtır sadakası miktarı belki maddî olarak çok şey ifade etmeyebilir. Ama dünyanın muhtaç mıntıklarında böyle bir küçük yardım rahmetin ta kendisi olacaktır.